

เอกสาร ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ประเภทของนิทานที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่สามนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3 หัวข้อ
ใหญ่ด้วยกันคือ ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ คุณลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์
และการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้วยนิทาน

ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

ก่อนนั้นเชื่อว่า ความคิดสร้างสรรค์ เป็นพรสวรรค์อย่างหนึ่งที่มีติดตัวคน
บางคนเท่านั้นมาตั้งแต่เกิด น้อยคนนักที่จะมีความสามารถนี้ ดังนั้นในอดีตจึงมีคนที่คน
ที่ได้รับการยกย่องว่า เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คนพวกนี้มักต้องเป็นคนที่ยึด
ประจักษ์รู้อย่างหนึ่งสิ่งใดสำเร็จเป็นครั้งแรกในโลก เช่น คาร์วิน เวคสัน เป็นต้น ความเชื่อ
นี้ทำให้คนหลายคนที่ไม่เหตุการณ์หรือหน้าที่การงานบังคับให้ต้องคิด หรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่แปลก
หรือใหม่ เกิดความท้อถอยที่จะแก้ปัญหาหรือทำงานให้ไคลยลดี ด้วยรู้สึกมีปมค้อยตั้งแต่เริ่ม
งานแล้วว่า คนนั้นมีได้มีพรสวรรค์ในทางนี้

วิชาการและเทคโนโลยีก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ นักวิชาการยุคใหม่ค้นพบว่า
ที่เชื่อกันว่าคุณต้องมีพรสวรรค์จึงจะมีความคิดสร้างสรรค์นั้นคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง
ตามธรรมชาติทุกคนมีความสามารถสำคัญอันนี้ ประจวบในตัวตั้งแต่กำเนิด ความสามารถ
นี้เปรียบเสมือนพลังงานศักย์ที่จะไม่พัฒนาหรือกลายหาย ๆ คือ ไม่แสดงออกจนกว่าจะมี
โอกาสและเป็นสิ่งที่สามารถทำให้เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้นได้โดยการ เรียนรู้และการฝึกฝน แต่
ถ้าขาดสิ่งแวดล้อมที่จะกระตุ้นให้ความสามารถนี้พัฒนาขึ้น คนผู้นั้นก็จะเป็นคนที่ถนัดแต่จะเป็น
ผู้ตามและอยู่ในกรอบของความคิดแคบ ๆ ซึ่งผู้อื่นหรือสังคมกำหนดให้ สังคมที่ขาดสิ่ง
แวดล้อม ที่เอื้อให้คนในสังคมพัฒนา และแสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์ก็เท่ากับ
ปิดประตูตัวเองไม่ให้เจริญก้าวหน้า

เมื่อความเชื่อเปลี่ยนแปลงกระทำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ ก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ปัจจุบันนี้หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป เป้าหมายสำคัญยิ่งอีกข้อหนึ่งของการศึกษาทุกระดับก็คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

สำหรับคำว่า ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) นั้น มีผู้ให้ความหมายไปต่าง ๆ กัน บางท่านมีความเห็นว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่เรียนรู้ และพัฒนาขึ้นในตัวมนุษย์ได้ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคำคำนี้มีต่าง ๆ กันไป ตามแต่ละบุคคลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพต่าง ๆ เช่น นักวิทยาศาสตร์และนักธุรกิจจะกำหนดความหมายของคำนี้ในแง่ของผลผลิต (Product) คือการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาได้ ถือว่านั่นคือความคิดสร้างสรรค์ เช่น รัชนี ลาชโรจน์ (2520 : 27) ได้ให้ความหมายตามแนวความคิดของเอ็ดการ์ เดล (Edgar Dale) ซึ่งอธิบายความหมายของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยพิจารณาจากผลงาน แล้วสรุปว่า ความคิดสร้างสรรค์มีความหมาย 2 ประการ คือ

1. เป็นผลงานที่คน ๆ หนึ่งค้นพบด้วยตนเอง แม้ว่าผลงานนั้นจะมีผู้อื่นค้นพบมาแล้วก็ตาม แต่ผู้ที่ค้นพบทีหลังต้องไม่ทราบผลงานของคนที่ยกก่อนมาก่อน ผู้ที่ค้นพบทีหลังเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เท่ากับคนแรก
2. เป็นผลงานใหม่ที่ไม่เคยมีผู้ใดเคยทำได้มาก่อน กรณีนี้อาจเป็นการนำเอาผลงานของผู้อื่นซึ่งเป็นส่วนย่อยมาประกอบกันเป็นสิ่งใหม่ขึ้น ผลงานที่จะนับว่าเป็นผลของความคิดสร้างสรรค์ จะต้องมิประโยชน์ต่อมนุษยชาติ

แต่ในความคิดเห็นของศิลปินหรือนักจิตวิทยาถือว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นในจิตใจของบุคคล เป็นกระบวนการของการคิด นักจิตวิทยาและศิลปินมีความเชื่อว่า ความคิดที่เป็นเลิศ แม้จะปฏิบัติการไม่ประสบผลสำเร็จ ก็ถือว่าเป็นความคิดสร้างสรรค์ได้ ศิลป์ พีระศรี (2515 : 103) ได้อธิบายความหมายของคำว่า สร้างสรรค์ไว้ดังนี้ การสร้างสรรค์ คือการสร้างสิ่งที่ไม่มิให้เกิดขึ้น อย่างพระเจ้า

สร้างโลกว่า เฉพาะทางศิลปะสิ่งๆ ที่สร้างขึ้นก็หมายถึงศิลปกรรมนั่นเอง แต่จะต้องเข้าใจว่า ไม่หมายความว่าเฉพาะค่านการค่าเป็นวิธีทำเท่านั้น ส่วนสำคัญหมายถึงมโนภาพที่นึกเห็นของศิลปิน ซึ่งจะเกิดจากสิ่งบังคาลใจ เรื่องใด ๆ ที่ปลุกประสาทอินทรีย์ของศิลปิน ให้เกิดความคิด และความรู้สึกสะเทือนใจ ทอร์แรนซ์ (Torrance 1962:16) ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ในอีกที่หนึ่งว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นขบวนการของความคิดหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อมีปัญหา แล้วบุคคลจะแปรความคิดนั้นออกมาเป็นการกระทำหรือเป็นผลิตภัณฑ์แปลกใหม่ ความคิดสร้างสรรค์เกิดขึ้นได้จาก การรวบรวมความรู้ที่ได้จากประสบการณ์เดิมแล้วเชื่อมโยงกับสถานการณ์ใหม่ สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่นั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง อาจแสดงออกมาในรูปของวรรณคดี ศิลปะ วิทยาศาสตร์ หรืออาจเป็นเพียงขบวนการหรือวิธีการก็ได้

โดยทั่วไป ความคิดสร้างสรรค์หมายถึง ความสามารถในการมีความคิดเห็นใหม่ ๆ หรือความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2520 : 1) กล่าวว่า "ความคิดสร้างสรรค์" กระบวนการรับรู้ปัญหาหรือสกัดวงข้อมูล สร้างสมมติฐาน ทดสอบสมมติฐาน และสื่อความหมายให้ทราบผลลัพธ์ เวสคอต และ สมิท (Westcott Smith 1967 : 2) อธิบายความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นขบวนการทางสมอง ที่รวมการดึงเอาประสบการณ์เดิมของแต่ละคนออกมา แล้วนำมาจัดให้อยู่ในรูปใหม่ การจัดรูปใหม่ของความคิดนี้เป็นลักษณะของแต่ละคน ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ระดับโลก

กิลฟอร์ด (Guilford 1959 : 389) ศึกษาเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์พบว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถทั่ว ๆ ไป ในการทำงานของสมอง เป็นความคิดได้หลายทิศทาง (Divergent thinking) ซึ่งประกอบด้วย ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) และความคิดริเริ่ม (Originality) เกตเซล และ แจกสัน (Getzels Jackson 1962 : 455 - 456) ให้ความหมายในทำนองเดียวกันนี้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะการคิดที่หาคำตอบหลาย ๆ คำตอบ เพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าซึ่งมักจะเกิดขึ้นกับบุคคลที่มีอิสระในการตอบสนอง จึงจะเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้มาก

วอลลาซ และ โกลแกน (Wallach Kogan 1965 : 43) เชื่อว่าความคิดสร้างสรรค์หมายถึง ความสามารถที่จะคิดโยงความสัมพันธ์ (Associate) กล่าวคือเมื่อระลึกถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ก็จะเป็นสะพานช่วยให้ระลึกถึงสิ่งอื่นที่มีความสัมพันธ์กันใดต่อไปอีก

แอนเดอร์สัน และคนอื่น ๆ (Anderson and Others 1970:90) ได้กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาซึ่งความคิดใหม่ ๆ เป็นการกระทำที่บุคคลเลือกมาจากประสบการณ์ที่ผ่านมา เพื่อสร้างรูปแบบอย่างใหม่ ความคิดใหม่หรือผลิตภัณฑ์ใหม่ ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนเป็นเจ้าของในระดับต่าง ๆ กัน และความคิดสร้างสรรค์นี้สามารถพัฒนาขึ้นได้ ถ้าจัดสภาพการณ์ให้เหมาะสม

จากแนวคิดของนักการศึกษาต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว อาจสรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นสมรรถภาพด้านหนึ่งของสมองในการคิดสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ แล้วบุคคลจะแปรความคิดนั้นออกมาเป็นการกระทำ หรือผลิตผลอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีสิ่งเร้าและประสบการณ์เดิมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดการคิดในลักษณะที่เป็นการคิดแบบหลายทิศทาง และความคิดแบบโยงความสัมพันธ์

คุณลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล คนที่มีความคิดสร้างสรรค์ย่อมมีลักษณะแตกต่างไปจากคนอื่น ซึ่งอาจสังเกตเห็นได้ ถ้าครูมีความรู้ความเข้าใจก็จะสามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการแสดงออกของเด็กได้อย่างถูกต้อง

คนที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นคนฉลาด แต่ไม่จำเป็นต้องมีสติปัญญาสูงขนาดอัจฉริยะ คนที่มีสติปัญญาสูงอาจไม่มีความคิดสร้างสรรค์ การเน้นที่สติปัญญาและแบบทดสอบสติปัญญาทำให้มองข้ามเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ เด็กประเภทนี้อาจมีสัมฤทธิ์ผลสูง ซึ่งทำให้ครูแปลกใจว่า เขา "เก่ง" ถึงเพียงนั้นได้อย่างไร ด้วยสติปัญญาในระดับปกติ

แบบทดสอบวัดสติปัญญาของเขาไปได้วัดสติปัญญาในเชิงสร้างสรรค์ได้ทุกด้าน อาจจะสังเกตเห็นได้ชัดถ้าเด็กแสดงความสามารถพิเศษออกมาทางด้านศิลปะหรือดนตรี แต่มีความสามารถพิเศษอีกหลายอย่างที่อาจไม่ปรากฏชัดในโรงเรียน งานที่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ต่างประเภทกันอาจใช้ระดับสติปัญญาต่างกัน เป็นต้นว่า ผู้ที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ของอาศัยสติปัญญาสูงกว่าศิลปินหรือปฏิมากร (วชิร ทรัพย์มี 2519 : 205)

ทอร์แรนซ์ (Torrance 1962 a : 47) ได้รายงานการวิจัยเกี่ยวกับเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ว่า 7 ใน 10 คนของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ไม่ได้มีสติปัญญาในระดับสูงมาก ระดับสติปัญญาโดยเฉพาะของนักเรียนในกลุ่มสูง 1 ใน 5 ของการกระจายของความคิดสร้างสรรค์ ต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยของระดับสติปัญญาของนักเรียนในกลุ่มสูง 1 ใน 5 ของการกระจายของสติปัญญาอยู่ 25 คะแนน เกทเชลส์และแจคสัน (Getzels Jackson 1962 : 387) พบว่ามีความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยของระดับสติปัญญาระหว่างเด็กที่มีสติปัญญาสูงกับความคิดสร้างสรรค์สูงอยู่ 23 คะแนน

ดังนั้น บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง อาจมีระดับสติปัญญาสูงหรือไม่สูงก็ได้ ได้มีการให้ข้อสังเกตว่างานสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ต้องใช้ระดับสติปัญญาอย่างน้อยที่สุดในระดับ 120 แต่อาจมีข้อยกเว้นได้ในกรณีที่มีโอกาสและสภาพการณ์ที่ดี ผู้ที่มีระดับสติปัญญาต่ำกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ อาจพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้

การระบุตัวผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์อาจจะพิจารณาได้จากลักษณะต่าง ๆ ทั้งทางบุคลิกลักษณะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกและลักษณะการคิด

ลักษณะหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับลักษณะการคิด คือลักษณะที่เรียกว่า "การคิดหลายทิศทาง" (Divergent Thinking) วิธีการคิดหลายทิศทางนี้ กิลฟอร์ด

(Guilford 1959 : 389) ได้จัดเป็นความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นการคิดของบุคคลเพื่อไขแก้ปัญห และเป็นการคิดที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ โดยประยุกต์ใช้กับวัสดุทางเทคนิคและความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วยความสามารถในลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. ความคิดแคลวคล่อง (Fluency) คือ ความสามารถของสมองในการคิดตอบสนอง ในปริมาณมากกว่า ลักษณะนี้ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องความคล่อง

ทางภาษา เท่านั้น แม้ว่าปกติจะต้องใช้ภาษาเป็นการแสดงออกก็ตาม แต่ลักษณะที่สำคัญคือ ความสามารถในการแสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระและรวดเร็ว หรือที่กล่าวกันว่า "ความคิดต่าง ๆ หลั่งไหลออกมา" (Wallach Kogan 1965 : 38 - 43) แต่ไม่ใช่แสดงความคิดที่ไร้สาระออกมาเหมือนคนเป็นโรคประสาท แต่เป็นการคิดที่เกี่ยวกับปัญหาหรือสิ่งที่กำลังพิจารณาอยู่ แม้ว่าความคิดของเขาจะแปลกใหม่ มีความเป็นเอกลักษณ์ แต่เป็นความคิดที่ตรงประเด็นของเรื่องที่กำลังพิจารณาอยู่ ไม่ใช่เป็นเพียงความคิดที่แปลกประหลาดมหัศจรรย์เท่านั้น ยิ่งแสดงความคิดออกมามากขึ้นจะยิ่งมีโอกาสได้ความคิดที่ดี และมีประโยชน์ ความแคลงคล่องของการคิดนั้น ประกอบด้วย ปริมาณ คุณภาพ และความ เป็นเอกลักษณ์ของการคิด

2. ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) คือความสามารถของสมอง ในการคิดตอบสนองได้หลายประเภทและหลายทิศทาง เป็นลักษณะการคิด การพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ในรูปแบบที่แปลกใหม่หรือในค่านที่ไม่เคยคิดกันมาก่อน มักจะวัดลักษณะนี้โดยให้ผู้รับการทดสอบ บอกประโยชน์การใช้สิ่งต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

3. ความคิดริเริ่ม (Originality) คือความสามารถของสมอง ในการคิดสิ่งแปลกใหม่ และเป็นการตอบสนองที่ไม่ซ้ำกับผู้อื่น ทั้งนี้อาจเป็นผลเนื่องมาจากการใช้ความคิดแคลงคล่อง ความคิดยืดหยุ่นหรืออาจเนื่องมาจากการเชื่อมโยงความคิด จึงเกิดความคิดใหม่ขึ้น วัชรวิ ทรัพย์มี (2519 : 206) อธิบายว่า เป็นการนำประสมกรรมและแนวความคิดต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเข้า เป็นแนวความคิดใหม่

ในกระบวนการของการคิด ที่จัดว่าเป็นความคิดสร้างสรรค์นั้น ทอร์แรนซ์ (Torrance 1962 a : 47) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะภายในของแต่ละบุคคลในการคิดหลายแง่มุม ประสมประสานกันจนได้ผลผลิตใหม่นั้น คือกระบวนการคิดสร้างสรรค์เกิดขึ้นเมื่อคนเรามุ่งคิดไปสู่จุดมุ่งหมายที่แปลกและใหม่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ชั้น คือ

1. ชั้นเริ่มต้น เกิดจากความรู้สึกรังเกี้ยวหรือความไม่เพียงพอในสิ่งต่าง ๆ ที่จะทำให้บุคคลเริ่มคิด เขาจะพยายามรวบรวมข้อเท็จจริงเรื่องราวและแนวคิดต่าง ๆ

ที่มีอยู่เข้าด้วยกัน เพื่อหาความกระจ่างในปัญหา ชั้นนี้ผู้คิดยังไม่ทราบว่าจะเกิดขั้นนั้นจะเป็นไปในรูปใด และอาจใช้เวลานานจนบางครั้งจะเกิดขึ้นโดยผู้คิดไม่รู้สีกตัว

2. ชั้นครุ่นคิด ต่อจากขั้นเริ่มต้น มีระยะหนึ่งที่มีความรู้ความคิดและเรื่องราวต่าง ๆ ที่รวบรวมไว้แต่แรกประสมกลมกลืนกันเข้าเป็นรูปพรอย ระยะนี้ผู้คิดต้องใช้ความคิดอย่างหนัก แต่บางครั้งความคิดอันนี้อาจหยุดชะงักไปเฉย ๆ เป็นเวลานาน บางครั้งก็กลับเกิดขึ้นมาใหม่อีก

3. ชั้นเกิดความคิด ในระยะที่กำลังครุ่นคิดนั้น บางครั้งอาจเกิดความคิดพุ่งขึ้นมาทันทีทันใด ผู้คิดจะมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิดใหม่ที่ซ้ำกับความคิดเก่า ๆ ซึ่งมีผู้คิดมาแล้ว การมองเห็นความสัมพันธ์ในแนวความคิดใหม่นี้จะเกิดขึ้นในทันทีทันใด ผู้คิดไม่ได้นึกได้ฝันว่าจะเกิดขึ้นเลย

4. ชั้นปรับปรุง เพื่อเกิดความคิดใหม่แล้ว ผู้คิดจะขัดเกลาความคิดนั้นให้หมดจดเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย หรือต่อเติมเสริมแต่งความคิดที่เกิดขึ้นใหม่นั้นให้รัดกุมและวิวัฒนาการก้าวหน้าต่อไป หรือในบางกรณีในขั้นนี้ อาจมีการทดลอง เพื่อประเมินการแก้ปัญหาสำหรับเลือกความคิดที่สมบูรณ์ที่สุด ความคิดเหล่านี้ก่อให้เกิดการประดิษฐ์ผลงานใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์ นวนิยาย บทเพลง จิตรกรรม และการออกแบบอื่น ๆ เป็นต้น

ถ้าหันมาพิจารณาในด้านบุคลิกภาพ บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ จะมีบุคลิกลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง แล้วแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมต่าง ๆ ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีบุคลิกลักษณะหลาย ๆ อย่างรวมกัน ซึ่งอาจมีลักษณะหนึ่งลักษณะใดมากก็ได้หรือถ้ามีหลายคุณลักษณะประกอบกัน และมีมากด้วย ในแต่ละคุณลักษณะก็ยิ่งทำให้บุคคลผู้นั้นมีความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับสูงยิ่งขึ้น

ลักษณะหนึ่งของผู้มีความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ คือลักษณะที่เรียกว่า "การรับรู้ได้ไว" (awareness of stimuli) เป็นการไวต่อการรับรู้สิ่งแวดล้อม เป็นต้นว่า ภาพ เสียง แนวความคิด เขาจะรับรู้สิ่งแวดล้อมได้ดี โดย

ในขั้นต้น ๆ อาจเป็นการรับรู้สิ่งเร้าโดยทั่วไป แต่ต่อมาจะมีการรับรู้เจาะจงเฉพาะสิ่ง
แวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหรืองานที่กำลังพิจารณาไตร่ตรองอยู่นั้น

ลักษณะที่สังเกตได้อีกลักษณะหนึ่งของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์คือ เป็นผู้ตื่นตัว
อยู่ตลอดเวลา (Alert) มีสมาธิ มีความสามารถพินิจพิเคราะห์ความคิดอย่าง
ถี่ถ้วนในการแก้ปัญหา และสามารถสอบสวน ค้นหาหารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องใด
เรื่องหนึ่งอย่างกว้างขวาง (Hackington 1959 : 154)

บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ จะเป็นบุคคลที่ พิจารณาสิ่งที่มีลักษณะ
คลุมเครือได้ นั่นคือ เขาจะไม่อารมณ์เสียต่อความคลุมเครือ ความขัดแย้งหรือความ
ไม่แน่นอน และไม่ใช้แต่เฉพาะจะต้องมีความอดทนพิจารณาสิ่งที่มีลักษณะคลุมเครือได้
เท่านั้น ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ยังต้องพยายามลดความคลุมเครือนั้นลง โดยหาให้พบ
คำตอบที่แน่นอน

ความคิดสร้างสรรค์ไม่ใช่กระบวนการง่าย ๆ ซึ่งเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ
แล้วมีคนยอมรับและนำไปใช้ประโยชน์ แต่เป็นกระบวนการที่ยาวนาน เป็นงานหลัก ซึ่ง
ต้องมีการเตรียมการ การสำรวจ การใช้ความคิดและการศึกษา ความพากเพียร การ
ปรับปรุงเสริมต่อให้ละเอียดและประณีตขึ้น ความคิดสร้างสรรค์ไม่ใช่กระบวนการที่จะเป็น
ไปตามกำหนดขั้นตอนที่เป็นมาตรฐานเสมอไป มีคนกล่าวว่าความคิดแบบสร้างสรรค์ เป็น
"การสนุกกับความคิด" (play Fulness) หรือเป็นการสนุกกับสภาพการณ์ใหม่ มี
เสรีภาพในการคิดได้ตามใจปรารถนา โดยนำความคิดแปลก ๆ มาสัมพันธ์กัน พบกัน
นักเรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นผู้ที่มีอารมณ์ขัน ดังนั้น จึงอาจมีผู้มองไปว่า เด็กเหล่านั้น
นั้นคิดเรื่องต่าง ๆ เล่นสนุก ๆ ขาดความเอาจริงเอาจัง ทำเพื่อสนุกครีกครื้นเท่านั้น

ความคิดสร้างสรรค์ไม่ได้เป็นเพียงการคิดเล่นสนุก ๆ เท่านั้น แต่เป็นสิ่ง
ที่มีประโยชน์ในลักษณะเป็นผลงาน หรือเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหา แต่ยากที่จะกำหนด
ว่าผลงานนั้นจะออกมาในลักษณะของรูปธรรมหรือไม่ หรืออาจเป็นประโยชน์ต่อสังคม หรือ
ตนเองเท่านั้น ไม่ควรคาดหวังว่าความคิดสร้างสรรค์จะต้องมีผลงานในลักษณะรูปธรรม

ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสังคมเท่านั้น เราควรชื่นชมกับความคิดสร้างสรรค์ซึ่งแม้จะเป็นประโยชน์เพียงตัวเขาเอง หรือคนกลุ่มน้อยก็ตาม นอกจากนั้น เราควรใจกว้างที่จะยอมรับความคิดสร้างสรรค์ในลักษณะที่ถึงแม้จะไม่ได้เป็นประโยชน์แก่สังคม แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ในการฝึกความคิดของบุคคลนั้นเอง

อีกลักษณะหนึ่งของความคิดสร้างสรรค์ คือ "การไม่ทำตามผู้อื่น" (non-conformity) คนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะได้รับอิทธิพลจากผู้อื่น หรือจากแบบแผนเดิมน้อยกว่าคนทั่วไป เขามีความเป็นตัวของตัวเองมากกว่าคนทั่วไป เขาจะคิดวิจารณ์แนวความคิดเดิมที่มีอยู่ แต่ไม่ได้หมายความว่าเขาคัดค้านการปฏิบัติตามผู้อื่น หรือจริงใจจะปฏิวัติสังคม เขาไม่ได้เยาะเย้ยถากถางหรือคัดค้านระเบียบแบบแผนหรือแนวความคิดที่มีอยู่ แต่เขามีความคิดวิพากษ์วิจารณ์สูง

คนที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็น "คนที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง" (self-confident) เขามีความมั่นใจ มีความเข้มแข็งในการตัดสินใจด้วยตนเอง มีความเป็นตัวของตัวเองและไม่คล้อยตามระเบียบแบบแผนเดิมเสมอไป เขาเป็นคนที่กล้าเสี่ยงกล้าทำสิ่งต่าง ๆ โดยไม่กลัวว่าจะพลาด ความมั่นใจในตัวเองนี้อาจทำให้คนอื่นหมั่นไส้

ความเชื่อมั่นในตนเองไม่ได้มีอยู่เสมอ อาจมีช่วงที่ใจท้อเหี่ยว มีความรู้สึกว่าจะประสบความล้มเหลวก่อนที่จะบรรลุจุดหมายที่ตนเองตั้งไว้ คนที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นคนที่วิจารณ์ตนเองสูง อย่างไรก็ตาม ขณะที่เขาประสบปัญหา เขาก็ยังมีกำลังใจมุ่งมั่นที่จะพยายามทำให้สำเร็จตามที่เขาคิดสร้างสรรค์ไว้ มีข้อน่าสังเกตว่าคนที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง และมีสติปัญญาสูง มักจะมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองมากกว่าคนที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง แต่สติปัญญาไม่สูง

ลักษณะอีกประการหนึ่งของความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ คือ "ความซุกซน" ความคิดสร้างสรรค์ไม่ใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้โดยง่ายตามธรรมชาติ แต่ต้องอาศัยการพัฒนาซึ่งต้องใช้เวลาและคงจามพากเพียรในการปรับปรุงเสริมแต่ง แม้ว่าจะมีกรณีที่บุคคลซึ่งมีความคิดสร้างสรรค์จะ เพียงแต่เสนอความคิดของตนออกมาเท่านั้น

แล้วจะมีคนอื่นนำแนวความคิดนั้นไปพัฒนาอีกตาม แต่ในบางบ้าน เช่น บ้านศิลปะ จะทำเช่นนั้นไม่ได้ ผู้ที่ริเริ่มเสนอแนวความคิดจะต้องพัฒนาความคิดนั้นด้วยตนเอง

คนทั่ว ๆ ไปมักจะเห็นว่าคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นคนผิดปกติหรือปรับตัวไม่ได้ เขามักจะแตกต่างจากผู้อื่นและแยกตัวเองออกต่างหาก ไม่สนใจในเรื่องที่คนที่มีความคิดสร้างสรรค์ต่ำกว่าสนใจ ดูเหมือนว่าเขาเป็นคนช่างเพ้อฝันและเก็บตัว หมกมุ่นแต่เฉพาะเรื่องของตนเอง และไม่เป็นมิตรกับผู้อื่น ความมุ่งมั่นในความสำเร็จของเขา อาจไม่เหมือนของคนอื่น จากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์นั้น มีบุคลิกลักษณะหลาย ๆ อย่างรวมกัน ซึ่งเราอาจพิจารณาได้จากบุคลิกลักษณะหรือลักษณะทางการคิด ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมต่าง ๆ

ตามที่กล่าวมาแล้ว คนที่มีความคิดสร้างสรรค์มักจะปรับตัวได้ยากในสังคม ถ้าสังคมของเรามีจุดประสงค์ที่จะสนับสนุนให้ทุกคนพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เราจะต้องจัดสภาพการณ์ให้เด็กมีโอกาสพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ได้ศึกษาเปรียบเทียบคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ระดับสูงกับระดับต่ำพบว่า สิ่งแวดล้อมด้านครอบครัวตั้งแต่เกิดของบุคคลสองประเภทนี้ต่างกัน พ่อแม่ของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงแสดงความเชื่อมั่นในความสามารถของลูกมากกว่า พ่อแม่ให้เสรีภาพลูกในการสำรวจสิ่งต่าง ๆ และในการตัดสินใจด้วยตนเอง เขาจะฝึกลูกให้มีความเป็นตัวของตัวเอง และรับผิดชอบต่อตนเอง (Mackinnon 1959 : 156) การส่งเสริมพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์จะต้องเริ่มจากครอบครัว แม้จะจัดเพิ่มโครงการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สำหรับเด็กวัยก่อนเข้าโรงเรียนก็ยังช้าเกินไป

การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

เด็กทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ และความคิดสร้างสรรค์สามารถส่งเสริมให้พัฒนาได้ เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงนั้น จะต้องได้รับการส่งเสริมคุณลักษณะสมรรถภาพด้านความคิดสร้างสรรค์ให้ได้พัฒนาอย่าง

เต็มที่ ตั้งแต่ในวัยเด็กซึ่งเป็นระยะที่สำคัญในการวางพื้นฐานทางบุคลิกภาพ ค่านิยม ตลอดจนแนวความคิด และระยะนี้เองที่ความคิดสร้างสรรค์กำลังเริ่มพัฒนา ซึ่งลักษณะพฤติกรรมทางความคิดสร้างสรรค์ได้แก่ เด็กที่มีความอยากรู้อยากเห็น ชอบซักถาม สืบรวจ ทดลอง สิ่งแวดล้อมรอบตัวเอง ขณะเดียวกันพฤติกรรมเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก เด็กชอบเล่นบทบาทสมมติ เล่นแบบบทบาทผู้ใหญ่ มีความคิดฝัน ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าว เป็นพฤติกรรมเบื้องต้นของความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า เด็กเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์โดยธรรมชาติ จากสรุปรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กในระดับประถมศึกษาของอารี รังสินธ์ (2520 : 49) แสดงให้เห็นว่าเด็กในชั้นประถมต้นมีความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับสูง แต่ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจะลดลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น หรือความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจะคงที่ในขณะที่อายุเพิ่มขึ้น กล่าวคือ

1. เด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1, 2 และ 3 จะมีความคิด ช่างฝันมากกว่าเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 4, 5 และ 6 (ความช่างคิดนั้นเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของผู้มีความคิดสร้างสรรค์)

2. เด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 เป็นเด็กที่มีความอยากรู้อยากเห็นและชอบตั้งคำถามควยคำว่า "ทำไม" "อย่างไร" มากกว่าเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 (ความอยากรู้อยากเห็นชอบซักถามเป็นลักษณะสำคัญยิ่งของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์)

3. เด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 2 มีความคิดริเริ่มอยู่ในระดับสูง และความคิดริเริ่มจะลดลง ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

การพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก เป็นเช่นนี้ก็เพราะเด็กกำลังอยู่ในระยะพัฒนาการ เด็กต้องการแรงกระตุ้นส่งเสริมสนับสนุนอย่างยิ่งติดต่อกันไป แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจะลดลงอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งผู้วิจัยกล่าวว่า เนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมทางโรงเรียน

จากผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า สิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ที่มีความหมาย
ในวัยต้นของชีวิตที่เด็กได้รับอย่างต่อเนื่อง จะกระตุ้นและส่งเสริมความคิดของเด็กให้
พัฒนาสูงขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าเด็กขาดการกระตุ้นที่ดีทางด้านความคิดตลอดจน
สิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยให้เด็กมีอิสระในการคิด จะทำให้ความสามารถในด้าน
ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กไม่พัฒนา และจะแก้ไขได้ยากในเวลาต่อมา

ดังที่กล่าวแล้วว่า โดยธรรมชาติแล้วความคิดสร้างสรรค์เป็นความ
สามารถที่มีอยู่ในตัวเราทุกคน จากการศึกษาของเกล (Gale 1969 : 430)
พบว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถที่ส่งเสริมและพัฒนาขึ้นได้ ความคิด
สร้างสรรค์ไม่ได้ถ่ายทอดทางยีน (Gene) ของบิดามารดา หากแต่เป็นพฤติกรรม
ที่ได้รับภายหลัง เช่นเดียวกับบุคลิกภาพของมนุษย์ ฉะนั้นความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล
จะมากหรือน้อยเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่บุคคลได้รับ ดังที่ ไอส์เนอร์
(Isner 1968 : 349 - 355) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ ไม่ใช่พรสวรรค์
พิเศษที่คนเพียงส่วนน้อยเป็นเจ้าของ หากแต่เป็นสมรรถภาพซึ่งมนุษย์ใดเป็นเจ้าของ
ได้ในระดับต่าง ๆ กัน

เกี่ยวกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เกล (Gale 1969 : 434)
ให้ความเห็นว่า โรงเรียนและพ่อแม่ เป็นเครื่องจักรสำคัญในการส่งเสริมให้เด็ก
เกิดความคิดสร้างสรรค์ เขาอธิบายว่า ความคิดสร้างสรรค์ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้
โดยการบังคับจิตใจ หรือต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของการสอนที่เคร่งครัดระเบียบ แต่เป็น
ผลิตภัณฑ์ในเชิงจิตวิทยาและสังคมที่มีอิสระ พฤติกรรมความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญ
สำหรับการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์แต่ละคน และเป็นศักยภาพทางสมองของแต่ละคนที่
แสดงออก บ้านและโรงเรียนมีส่วนทำให้เด็กเป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีอิสระเสรี
ในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ มีความสะดวกสบายในการทดลอง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้
จะช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งโรงเรียนอาจส่งเสริมได้ด้วยการจัดการเรียน
การสอนที่ไม่เข้มงวดเกินไป แต่ส่วนใหญ่ผู้บริหารโรงเรียน และพ่อแม่มักจะควบคุมเด็ก
ให้อยู่ในกรอบประเพณี เพื่อถ่ายทอดการปกครอง ซึ่งการกระทำเช่นนั้น เป็นการสกัด
กั้นความคิดใหม่ ๆ แปลก ๆ คือความคิดสร้างสรรค์โดยสิ้นเชิง

โกล (Kohle 1971 : 81) ผู้เขียนตำราชื่อ (The Open Classroom) ที่สื่อชื่อ ประณามครูที่ใช้อำนาจในการอบรมสั่งสอนโดยนิยมนให้นักเรียน ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือความสามารถว่า เป็นผู้ทำลายความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ของนักเรียน

สมิท (Smith 1972 : 63) เห็นด้วยกับโกล (Kohle) โดยอธิบายเพิ่มเติมว่า ครูประเภทนี้มักจะฝึกให้เด็กท่องจำ ขอบให้เด็กวิพากษ์วิจารณ์และ มองปัญหา โดยพิจารณาจากความถูกต้องความผิดในแง่ของขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม แห่งเดียว เด็กที่ได้รับการอบรมแบบนี้มักจะเป็นคนที่เลียนแบบคนอื่น และไม่เป็นตัวของตัวเอง ตรงกันข้ามการฝึกให้เด็กรู้จักนำข้อเท็จจริงที่รวบรวมได้ความเข้าใจและทักษะ ในการแก้ปัญหา มากกว่าหาทางแปลกใหม่อื่น ๆ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาเป็นวิธีที่จะช่วยให้ เด็กรู้จักคิดสร้างสรรค์

สิ่งแวดล้อมมีบทบาทสำคัญมากที่จะช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในเด็ก สิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุด ได้แก่ บรรยากาศที่เปิดโอกาสให้เด็กสำรวจและศึกษาด้วยตนเอง ดังที่ เซาวนา ยุทธสุริยพันธ์ (2514 : 12 - 15) ได้ศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนในโรงเรียน ที่มีบรรยากาศ แบบเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น ไม่เคร่งครัดในระยะ เบียด มากนัก เช่น โรงเรียนสาธิต ปรากฏว่านักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียน ในโรงเรียนที่มีบรรยากาศ การเรียนการสอนที่มีแบบแผนเคร่งครัด ส่วนโรเจอร์ (Rogers 1970 : 146) พบว่า ภาวะที่ส่งเสริมให้บุคคลกล้าคิดอย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ ภาวะที่บุคคลรู้สึกปลอดภัย รู้สึกว่าตนเองมีค่าได้รับการยอมรับ รวมทั้งภาวะที่มี เสรีภาพในการแสดงออก โดยไม่ถูกวิพากษ์วิจารณ์หรือถูกประเมินผล ผลการศึกษา นี้ สอดคล้องกับการศึกษาของกูน (Goon 1959 : 79) ที่พบว่า วิธีการแก้ปัญหา แบบกลุ่มที่เปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ โดยไม่มีการวิพากษ์ วิจารณ์หรือประเมินผล เป็นวิธีการที่เร้าให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ได้ดี

ผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น แสดงว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถ ที่ขึ้นอยู่กับบุคคล ที่สามารถส่งเสริมและพัฒนาให้สูงขึ้นได้ โดยจัดภาวะแวดล้อมที่เหมาะสม

ช่วย กระตุ้นและให้อิสระแก่เด็กในการแสดงออก ในทางตรงกันข้าม ความคิดสร้างสรรค์ อาจหยุดชะงักลงได้ ถ้าผู้เรียนอยู่ในภาวะที่ถูกจำกัดหรือถูกบีบบังคับ ดังนั้นผู้ที่มีบทบาท สำคัญที่สุดในการพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็กโดยตรง เห็นจะได้แก่ พ่อแม่ และครู ซึ่งมีบทบาทดังนี้ คือ

1. บทบาทของพ่อแม่กับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

เด็กวัยแรกเกิดจนถึงอายุ 6 ขวบ เป็นระยะที่สำคัญหรือระยะวิกฤติของ ชีวิตเด็ก ควรได้รับการเลี้ยงดูอบรมอย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งจะทำให้เด็กเจริญเติบโต และมีพัฒนาการสมบูรณ์ในระยะต่อมา และนับได้ว่าช่วงนี้จะเป็นระยะของการวางพื้นฐาน ทางด้านบุคลิกภาพของเด็ก รวมทั้งแนวคิด ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนการ ปลูกฝังหรือส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ซึ่งถ้าเด็กได้รับการฝึกฝนอบรมอย่าง ถูกต้องและได้เริ่มตั้งแต่เยาว์วัยได้ก็ยิ่งจะมีผลดีต่อเด็กมากเท่านั้น ดังนั้นในระยะต้นของ ชีวิต บุคคลที่มีความหมายต่อเด็กอย่างยิ่งคือ บิดามารดา ซึ่งถือว่าเป็นครูคนแรกของเด็ก เป็นผู้ใกล้ชิดและรับผิดชอบในเรื่องการเลี้ยงดู การจัดบรรยากาศและสร้างสิ่งแวดล้อม ที่ศิโรราบในบ้าน ตลอดจนการจัดประสบการณ์เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ให้มากที่สุด เพราะ จะ เป็นพื้นฐานในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้สูงขึ้นต่อไป ด้วยเหตุผลดังกล่าว พ่อแม่ จึงควรให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างความคิด สร้างสรรค์ของเด็ก

ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดากันอย่างแพร่หลาย การศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูนี้ มีผลงานของแอนโทนอฟสกี (Antonovsky 1959 : 37 - 51 อ้างถึงใน เพ็ญรุ่ง ปานใหม่ 2526 : 4) ซึ่งได้ค้นคว้าถึงความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาแบบให้ความรัก แบบเรียกร้องเอาจาก เด็ก และแบบจำกัดสิทธิของเด็กกับพฤติกรรมที่เด็กแสดงออก กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กชาย 6 คน เด็กหญิง 3 คน อายุ 20 ถึง 23 เดือน และมารดาของเด็กทั้งหมด รวบรวม ข้อมูล โดยการสัมภาษณ์มารดา การสังเกตพฤติกรรมระหว่างมารดาและเด็ก พบว่า ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กซึ่งสังเกตจากการที่เด็กคิดการเล่นที่แปลกๆ ใหม่ๆ มีความสัมพันธ์

ในทางบวกก็มีการแสดงความรักของมารดาโดยการอุ้ม การเล่นด้วย และการปกป้อง
ดูแลจากมารดาการที่ความเกิดสร้างสรรค์สัมพันธ์กับการแสดงความรักของมารดานั้น เพราะ
การแสดงความรักเป็นการดูแลเอาใจใส่เด็ก ทำให้เด็กได้รับความอบอุ่นปลอดภัย ซึ่ง
ทำให้เด็กกล้าแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านความคิด
สร้างสรรค์

บัลด์วิน (Baldwin 1966 : 898 -900) ได้ศึกษาพฤติกรรมของเด็ก
อนุบาล จำนวน 56 คน ที่มีอายุ 3 - 5 ขวบ โดยทำการสังเกตการอบรมเลี้ยงดูของ
บิดามารดาตามแบบประชาธิปไตย แบบให้ความอบอุ่น และแบบตามใจ ตามมาตราประเมิน
พฤติกรรมบิดามารดาของเฟลด์ (Fels Parent Behavior Rating Scale)
พบว่าเด็กที่มาจากบ้านที่ให้การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย คือบิดามารดาใจเหตุผล
ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก บิดามารดาและเด็กมีการปรึกษากันบ่อย ๆ จะมีลักษณะของ
ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มากกว่าเด็กที่ไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย

จากการพิจารณางานวิจัยต่าง ๆ จะเห็นว่า บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์
ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดาแบบประชาธิปไตย

สำหรับงานวิจัยในประเทศไทย สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่อง
เด็ก ได้ศึกษาอิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการของเด็กที่คำบลานาป่า อำเภอมือง จังหวัด
ชลบุรี กลุ่มตัวอย่างคือ หัวหน้าครอบครัว และเด็กจาก 45 ครอบครัว ภูมิภาคสามแฉกและ
โรงเรียนในคำบลานาป่า รวบรวมข้อมูลโดยสำรวจสภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไปของหมู่บ้าน
และสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัว เด็กในครอบครัว ภูมิภาคสามแฉก ครูใหญ่

ผลการสำรวจพบว่า มารดามุ่งหวังเป็นอย่างยิ่งให้เด็กแสดงความสามารถ
เรื่องใหญ่ใหญ่ด้วยการทำตามคำสั่งของบิดามารดา การขัดคำสั่งผู้ใหญ่นับเป็นการแสดง
ความไม่เคารพเรื่องใหญ่ การอบรมเช่นนี้อาจมีผลเสียต่อตัวเด็ก เพราะเป็นการบั่นทอน
ความเป็นตัวของตัวเองทำให้เด็กต้องอยู่แต่ในความเห็นชอบ และความต้องการของผู้ใหญ่
อาจถึงทำให้เด็กขาดความกระตือรือร้น ขาดความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพราะเด็กไม่ได
รับการสนับสนุนให้แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ

นอกจากการวิจัยดังกล่าว มีการวิจัยของวินิจ เกตขำ ซึ่งได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดากับความคิดสร้างสรรค์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดสุโขทัย จำนวน 276 คน เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการให้นักเรียนทำแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของวอลแลช และโคแกน (Wallach and Kogan) 4 ฉบับ คือ ประโยชน์ของสิ่งของ (Alternate use) ความเหมือน (Similarities) ความหมายของภาพ (Pattern Meaning) ความหมายของเส้น (Line Meaning) และทำแบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก แบบลงโทษ และแบบเรียกร้องเอาจากเด็ก พบว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก ในลักษณะของการให้รางวัล การให้ความเป็นมิตร การให้ความใกล้ชิดอบอุ่น ไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 แต่ก็มีแนวโน้มว่า ความคิดสร้างสรรค์มีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก

จากการศึกษาวิจัยข้างต้น พบว่าการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา มีผลต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก กล่าวคือ เด็กที่มาจากบ้านที่มีบรรยากาศของความ เป็นประชาธิปไตย จะทำให้เด็กมีการปรับตัวดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2. บทบาทของครูในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติที่พึงปรารถนาในทุกหน่วยงาน และสังคม และเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า กระบวนการของการศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่ง มากกว่า เป็นเพียงการฝึกให้เด็กอ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น เด็กมาโรงเรียนทั้งตัว ไม่ใช่ มาเพียงส่วนหนึ่งส่วนใดเท่านั้น หากแต่ได้นำเอาประสบการณ์ส่วนตัวที่ได้รับแต่เยาว์วัย จากการปะทะสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ในครอบครัวติดตัวมาด้วย เด็กเหล่านั้นได้รับการอบรมเลี้ยงดูหรือถูกสอนมาแบบไม่ให้เป็นอิสระ ในการใช้ความคิด จึงทำให้เกิดความเฉื่อยชา หรือชะงักในเรื่องใช้ความคิด เพราะไม่กล้าคิด ด้วยเกรงจะผิดไปจากแบบแผน ผิดไปจากขนบธรรมเนียมประเพณีของคนรุ่นเก่า จึงทำให้ไม่กล้าตัดสินใจ จำเป็นที่จะต้องเป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องช่วยให้เด็กได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มที่ในด้านความคิด

นี่ ครู เป็นบุคคลสำคัญรองลงมาจากพ่อแม่ ซึ่งหวังกันว่าจะทำหน้าที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับเด็กต่อไป

แม้ว่าผลงานของการวิจัยเป็นจำนวนมาก ได้แสดงออกมาเป็นที่ประจักษ์แจ้งเกี่ยวกับอิทธิพลของครูที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ตลอดจนครูสามารถจะจัดการเรียนการสอนให้เด็กได้เป็นอย่างดี แต่ก็ปรากฏในทางปฏิบัติ บทบาทของครูในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์นี้ ยังไม่ดำเนินไปไกลนัก ครูอาจไม่รู้หรือนึกไม่ถึงเกี่ยวกับอิทธิพลของครูที่มีการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

อย่างไรก็ตาม แมว่านักวิชาการทั้งหลายจะเห็นว่าครูมีบทบาทสำคัญ สำหรับงานชิ้นนี้ แต่ถ้อยคำนักที่จะให้ข้อเสนอแนะที่ดี มีประโยชน์ในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

ในตัวครูเอง รัสซี่ ลาชโรจน์ (2520 : 31) กล่าวว่า ครูจะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ เด็กจึงจะมีความคิดสร้างสรรค์ได้ ดังนั้น ครูจะต้องพัฒนาตนเอง

การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้วยนิทาน

วิธีการจัดประสบการณ์ในโรงเรียน โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กนั้น มีอยู่หลายวิธีด้วยกัน การเล่านิทานเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับเด็กในวัยนี้ที่จะช่วยสร้างเสริมความคิด ช่วยให้เกิดความคิดอย่างจินตนาการ ซึ่งจะนำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ได้

โดยธรรมชาติของเด็กวัยนี้ ชอบที่จะจินตนาการคิดฝันไปเรื่อย ๆ นิทานเป็นสิ่งที่ตอบสนองจินตนาการและความคิดฝันของเด็ก ครูควรนำนิทานมาใช้เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์ โดยการสอดแทรกความรู้ ทัศนคติ กานิยมต่าง ๆ ลงไป เพื่อสร้างความสนใจและฝังลึกลงไปในชีวิตจิตใจของเด็กแต่ละคน

ในครอบครัวของคนทุกสัญชาติ ทั่วทุกมุมโลก ต่างก็มีนิทานไว้เล่าขานให้ลูกหลานของตนได้ฟังกันทั้งนั้น ไ้ว่าจะเป็นเรื่องที่เล่าต่อ ๆ กันมาจากปากสู่ปาก หรือเป็นนิทานที่รวบรวมตีพิมพ์เป็นเล่ม ๆ ก็ตาม นิทานเหล่านี้ล้วนเป็นมรดก ทางวัฒนธรรม

ที่มีคุณค่าต่อมนุษยชาติอย่างมากมายมหาศาลเหลือคณานับ นิทานแต่ละเรื่องล้วนมีส่วนช่วยให้เด็ก ๆ เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ และมีจินตนาการอันกว้างไกล

เมื่อเราหันมามองถึงชีวิตสัตว์และพืช ที่มีวิวัฒนาการมาครบเท่าปัจจุบัน เราก็จะเห็นได้ว่า สัตว์บางชนิดทำรังอยู่บนต้นไม้ บางชนิดอาศัยอยู่ในรู บางชนิดก็อาศัยอยู่บนพื้นดิน บางชนิดก็อาศัยอยู่ในน้ำ ตัวเราเองก็แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์หรือพืชที่ขึ้นปกคลุมให้ความสดชื่นร่มเย็นแก่พื้นผิวโลก

มนุษย์ผู้มีความคิด มีมันสมอง นอกจากจะปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติที่แวดล้อมรอบตัวแล้ว มนุษย์ยังพยายามต่อสู้เอาชนะธรรมชาติ โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ของตน ในรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกัน เช่น บางคนเป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นสถาปนิก บางคนก็เป็นนักเขียนหรือศิลปิน ส่วนพวกสัตว์ทั้งหลายนั้น ต่างก็เรียนรู้วิธีการดำรงชีวิตให้อยู่รอด ด้วยสัญชาตญาณที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์สามารถจะเรียนรู้การดำรงชีวิตให้ราบรื่นอยู่ในสังคม จากพวกหนังสือนวนิยาย นิทาน ที่ผู้เขียนได้ซึมซับภาพชีวิตเหตุการณ์และปัญหาของผู้คนในสังคมที่แวดล้อมรอบตัว แล้วนำมาถ่ายทอดลงเป็นเรื่องราว ที่ชวนให้ตื่นเต้น สนุกสนาน เราใจมีชีวิตชีวา ช่วยให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ซึ่งถึงความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ และความรู้สึกส่วนลึกในจิตใจของตัวละครที่จำลองมาจากชีวิตจริงของผู้คนในสังคม

ในการดำรงชีวิตของคนเรานั้น มีการนำเอาศิลปะมาประยุกต์สอดแทรกอยู่เสมอ ในนิทานหรือนวนิยายก็เช่นกัน มักจะมีการสอดแทรกความคิด และปลูกฝังค่านิยม ในการมีคุณธรรม มโนธรรม เข้าไว้ในเรื่องได้อย่างแนบเนียนด้วยเช่นกัน

ดังนั้นเราจึงไม่ควรปิดกั้นจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ๆ แม้ว่าจะยังไม่สามารถหาบทสรุปที่เป็นข้อยุติ ถึงข้อดี ข้อเสีย ของนิทานหรือนวนิยายได้ในเวลานี้ก็ตาม

ประวัติความเป็นมาของนิทาน

ไม่มีใครบอกได้ว่า นิทานเกิดขึ้นในโลกนี้เมื่อไร แต่เชื่อว่านานพอ ๆ กับกำเนิดของมนุษยชาติ เริ่มตั้งแต่สมัยที่มนุษย์อยู่ในป่าในถ้ำ และล่าสัตว์กินเป็นอาหาร ในระหว่างที่ออกไปล่าก็คงมีเรื่องตื่นเต้น ผจญภัย กลับมาเล่าให้ผู้ที่อยู่ข้างหลัง เช่น เด็ก ผู้หญิง และคนแก่ฟัง ถึงเรื่องความสามารถในการล่าสัตว์ และความสามารถในการเอาชนะศัตรู ยิ่งเล่าความเก่งกล้าสามารถของตัวผู้เล่าก็เพิ่มขึ้นทุกที ๆ สัตว์ที่เล่าและศัตรูสู้ก็ยิ่งใหญ่พิลึกพิลั่นมากขึ้น เพื่อเป็นการเสริมให้เห็นความกล้าหาญชาญชัยของผู้เล่า คนตัวโตกว่าก็กลายเป็นยักษ์ เป็นคน บางครั้งพบเหตุการณ์ที่มองไม่เห็นที่มาหรือสาเหตุก็ยกให้เป็นเรื่องของเทพเจ้า เทวดา ผีศาจ นางไม้ หรือผู้วิเศษ เมื่อผู้เล่าซึ่งเป็นบุรุษที่หนึ่งต้องออกไปทำมาหากินอีก ผู้ที่อยู่ข้างหลังก็เล่าต่อกันฟัง เรื่องของผู้เล่าก็กลายเป็นเรื่องของบุรุษที่สาม เล่าต่อ ๆ กันมาเรื่อย ๆ จนไม่รู้ว่บุรุษที่สามคือใคร และเวลาก็เลยมาจนไม่ทราบว่ เรื่องนั้นเกิดขึ้นเมื่อใด ต้องกลายเป็น "กาลครั้งหนึ่ง นานมาแล้ว มีนักบวชคนหนึ่ง....." จากเรื่องจริง (Stories of real life) เป็นนิทานเกี่ยวกับความกล้าหาญ หรือการผจญภัย (Saga) ร้อยกรองให้สละสลวย หรือขยายเรื่องให้ยาวขึ้นเป็น (Epic) หรือคัดแปลงเป็นนิทานเพลง (Ballad) เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นก็กลายเป็นนิทานท้องถิ่น หรือตำนาน (Legend) เรื่องราวของผู้วิเศษ เทพเจ้า เทวดา นางฟ้า ก็เป็นเทพนิยาย (Myth) และนิยายปรัมปรา (Fairy tale) เรื่องที่เล่าสืบต่อกันเรื่อย ๆ เป็นความเชื่อถือก็เก็นนิทานชาวบ้าน (Folk tale) ในการเล่านั้นนอกจากผู้ฟังจะได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลินแล้วยังได้ข้อคิด ได้บทเรียน แนวทางปฏิบัติ เพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตให้ดีขึ้นด้วย ผู้เล่ามองเห็นในประเด็นนี้ จึงมีการแต่งเรื่องเปรียบเทียบ (parable) ไว้สอนให้ผู้ฟัง การจะสอนกันโดยตรงไปตรงมา ผู้ถูกสอนอาจจะไม่ปฏิบัติตามที่สอน จึงได้มีการนำเอาเรื่องราวของสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว คือ สัตว์ที่มนุษย์ล่าเป็นอาหาร เอามาเลี้ยงเพื่อใช้งาน เลี้ยงเป็นเพื่อน มาเป็นตัวละคร เป็นนิทานเกี่ยวกับสัตว์ (Fable) ความเป็นเป็น เรื่องที่เกิดขึ้นได้กับทุกคน บางครั้งแม้แต่ตัวเองก็ลืกรู้ไม่ได้กับการเป็นของตัวเอง เมื่อเล่าให้คนอื่นฟังต่อก็เป็นเรื่องตลกขบขัน (Jest) มีสาระบ้างไม่มีสาระบ้าง คุณธรรม ค่านิยม แนวปฏิบัติที่ดีที่ควร

ถูกนำมาสอดแทรกลงในนิทานประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว นิทานก็ได้เป็นเรื่องราวที่บันทึกประวัติความเป็นมาของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งของ เป็นประสบการณ์ของชีวิต เป็นการตอบข้อสงสัย เป็นเครื่องกระตุ้นให้มนุษย์พัฒนาไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนา เป็นการระบายความรู้สึกนึกคิด ความเศร้าโศกเสียใจ ตื่นเต้น ตีใจ เพ้อฝัน เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ และสิ่งแวดล้อม หรือแม้แต่เพียงโคหิวเราะเพื่อความเบิกบานใจ

ด้วยความคิดและลักษณะการเกิดขึ้นของนิทานดังกล่าวแล้ว จึงเป็นการยากที่จะชี้ชัดลงไปว่านิทานเกิดขึ้นก่อนที่มโนคติของโลก มีนิทานอาฟริกาเรื่องหนึ่งชื่อนิทานนิทาน (A story a story) เล่าว่าแอกอนนานมาแล้ว ในโลกนี้ไม่มีนิทานเลย นิทานเป็นของเทพเจ้านี้ยังมีบนสวรรค์ พระองค์เก็บนิทานไว้ในหีบทองคำ ต่อมาชายคนหนึ่งชื่อ อาแนนซี เป็นคนขี้ขลาดขี้ขี้ ใจขี้ขลาดขี้ขลาด เป็นบันไดขึ้นไปเฝ้าเทพเจ้านี้ยังมี เพื่อขอซื้อนิทาน เทพเจ้านี้ยังมีตกลงแลกเปลี่ยนด้วยเสื้อเขียวแก่หนึ่งตัว ฝรั่งที่คอยเป็นไฟหนึ่งดวง นางฟ้าที่มนุษย์ไม่เคยเห็นหนึ่งองค์ อาแนนซีก็ได้ใช้ความเฉลียวฉลาด (แกมโกง) หาสิ่งเหล่านี้ไปแลกเปลี่ยนมา ได้หีบหีบนำมาสู่โลก พอเปิดหีบนิทานก็แพร่สะพัดไปทั่วทุกมุมโลก รวมทั้งเรื่องที่เราเล่านี้ด้วย อาแนนซี ถ้าจะเทียบกับบุคคลในนิทานไทยก็ได้แก่ ศรีธนไชย คือ เป็นมนุษย์ธรรมดาที่สามารถใช้ความฉลาดเฉลียวเอาชนะในสิ่งที่ไม่น่าจะเป็นไปได้สำเร็จ และถ้าเราศึกษานิทานนานาชาติก็จะพบว่า บุคคลเช่นนี้มีอยู่ทุกชาติทุกภาษา ก็อาจจะมีการถกเถียงกันได้ว่าใคร เป็นต้นตอแห่งนิทาน มนุษย์มีความต้องการตามธรรมชาติ โดยพื้นฐานเหมือนกัน เรื่องที่เกิดขึ้นที่นี้อาจจะเกิดขึ้นที่อื่น ๆ อีกหลายร้อยหลายพันแห่ง หรือแม้แต่ทุกแห่งกับใครก็ได้ รายละเอียดอาจจะแตกต่างกันออกไป แต่เค้าโครงของเรื่องเหมือนกัน วรึงอยู่นิทานบางอย่างอาจจะสืบสาวหาต้นตอได้ เช่น เทพปกรณัม เป็นเทพนิยายกรีก แคนตาเบรียล เป็นของอังกฤษ อาหรับราตรี เป็นของอาหรับ แก่นิทานบางเรื่อง เช่น เรื่องคนขายหมวกกับลิง (The Peddler and the monkey) เป็นนิทานที่ตีพิมพ์ในอเมริกา โดยระบุว่า เป็นนิทานรัสเซียข้างนิทานบราซิลบาง แต่เมื่อไม่กี่ปีมานี้ พิพิธภัณฑที่เมืองนิวยอร์ก ชื่อแจกันเก่าก่อนคริสตศักราช ระบุว่า เป็นของเปอร์เซีย ปรากฏว่าลายบนแจกันนั้น เป็นรูปคนขายหมวก

เห็นหมวกเป็นกองสูง เร่ขาย ไปนอนหลับอยู่ใต้น้ำ ลิงมาขโมยหมวกไปสวมจนเหลือ
เพียงใบเดียว วิธีการที่เขาจะได้หมวกคืนมาก็เช่นเดียวกับเรื่อง คนขายหมวกกับลิง คือ
โยนหมวกที่เหลือทิ้ง ลิงทำตาม บ้านเมืองไหน ๆ ไม่ว่าจะเป็นเมืองเก่าเมืองใหม่ มี
พ่อค้าเร่ด้วยกันทั้งนั้น ใครจะไปรู้ว่า เรื่องแบบเดียวกันนี้ จะไม่เกิดกับพ่อค้าเร่ขายหมวก
เปื่องละโว้ ศาสตราจารย์ใหญ่ของโลก ได้แก่ พระพุทธเจ้า โมเสส พระเยซู พระโมฮัมหมัด
ของจริง ใช้นิทานเปรียบเทียบในการสอน ชาวผู้รับตรงศาสนาที่เล่านิทานเหล่านั้นสืบทอด
ต่อกันเรื่อย ๆ มา นิทานคงจะเป็นวิธีการสื่อสารสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อไปอีกนานเท่านาน และ
มนุษย์เป็นผู้สร้างนิทานทั้งหลาย นิทานทั้งหลายจึงเป็นสมบัติของมนุษยชาติ

ประเภทของนิทาน

- นิทานสามารถแบ่งออกได้หลายแบบหลายประเภท คูเบอร์
(Cuber 1960:282-285) แบ่งคติชาวบ้าน (Folklore) ออกเป็น 5 รูปแบบ
(Form) คือ
1. คำานาน เป็นเรื่องเก่าแก่ที่อธิบายชีวิต ปราชญ์การณ์ธรรมชาติ และ
สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก
 2. นิทานคติ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ จบลงด้วยคติสอนใจ สอน
แนวทางดำรงชีวิตแก่คน
 3. นิทานท้องถิ่น เป็นเรื่องสอนใจเช่นเดียวกัน แต่ให้ความรู้สึกรู้ว่าเป็น
เรื่องจริงมากกว่านิทานคติ นิทานท้องถิ่นเป็นเรื่องที่เพิ่งเก่าเรื่องจริง และเหตุการณ์
ที่เกิดขึ้นจริงผสมอยู่
 4. นิทานปริမ်ปรา เป็นเรื่องเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน จะกล่าว
ถึงดินแดนมหัศจรรย์และเรื่องราวของการใช้ถักนิทานทั้งหลาย
 5. รูปแบบอื่น ๆ เช่น เพลงชาวมาน สุภาษิต คำพังเพย ปริศนา
มุขตลก กลอนชาวมาน กลอนและบทเพลงสำหรับเด็ก

ส่วนกุหลาบ บัลลิกะมาส (2516 : 110 - 113) ได้อ้างถึงการแบ่ง
นิทานของแอนตี อาร์เน (Antti Arne) ว่ามีการแบ่งตามชนิด (Type)

ของนิทานได้เป็น 3 หมวด ดังนี้

1. นิทานเกี่ยวกับสัตว์ แยกย่อยออกไปเป็น สัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า

2. นิทานชาวบ้านทั่วไป แบ่งย่อยเป็น

นิทานที่เกี่ยวกับเวทมนตร์คาถา

นิทานทางศาสนา

นิทานแบบโรแมนติค

นิทานเกี่ยวกับยักษ์

3. นิทานตลกขบขัน แยกเป็น

นิทานเกี่ยวกับคนโง่

นิทานเกี่ยวกับสามีภรรยา

นิทานโกหก

นิทานที่มีการวางรูปการเล่าเป็นแบบจำเพาะ

รณจิวน อินทรกำแหง (2520 : 97 - 99) แบ่งนิทานชาวบ้านออกตาม
แบบของนิทานเป็น 5 รูปแบบ คือ

1. นิทานปรัมปรา เป็นเรื่องสมมติที่ค่อนข้างยาวอย่างซับซ้อน กำหนด
ตัวบุคคล เวลา และสถานที่แน่นอนลงไปไม่ได้ มักจะขึ้นต้นว่า "ในกาลครั้งหนึ่ง...มี
กษัตริย์องค์หนึ่ง...ครองเมือง..." ตัวบุคคลในนิทานมักเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์อำนาจ

2. นิทานท้องถิ่น สั้นกว่านิทานปรัมปรา มักเป็นเรื่องเหตุการณ์เดียว
และมีเรื่องความเชื่อ ขนบประเพณี เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย หรืออาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับ
วีรบุรุษประจำชาติ แบ่งย่อยออกไปเป็น

- นิทานที่อธิบายว่าทำไม

- นิทานที่เกี่ยวกับสมบัติลายแทง

- นิทานที่เกี่ยวกับความเชื่อ

- นิทานที่เกี่ยวกับวีรบุรุษ การผจญภัย

3. เทพนิยาย คือนิทานที่มีเทวดา นางฟ้า เป็นตัวสำคัญ

4. นิทานเกี่ยวกับเรื่องสัตว์ กือนิทานที่มีสัตว์พูดได้ มีความคิดหรือการกระทำอย่างมนุษย์ ถ้าเป็นนิทานที่มีคติสอนใจอย่างนิทานอีสป เรียกว่านิทานคติธรรม ถ้าเป็นนิทานที่ซ้ำหรือไปรูดบ เรียกว่านิทานไปรูดบ

5. นิทานตลกขบขัน เป็นเรื่องสั้น ๆ ท่องเรื่องชวนให้ขบขันอย่างไม่น่าจะเป็นไปได้ อาจแสดงถึงความโง่ โหวกเหิมปฏิญาณ หรือการผจญภัยที่ผิพรรณมา

นอกจากนี้ กิ่งแก้ว ลักตถากร (2513 : 9 - 17) ได้แบ่งนิทานออกตามเนื้อหา โวหาร และโครงสร้าง ออกเป็น 6 ชนิด คือ

1. นิทานไปรูดบ เป็นนิทานที่มีลักษณะพิเศษอยู่ในโครงสร้าง คือมีการเล่าซ้ำรอยเดิมเป็นช่วง ๆ เปลี่ยนเฉพาะบางคำเท่านั้น

2. นิทานเรื่องสัตว์ เป็นเรื่องที่สัตว์เป็นตัวละครขึ้นโรง บางเรื่องมีปรัชญาน่าคิด

3. นิทานคติ มีเนื้อหาไปกินใจสอนใจ โครงสร้างของเรื่องแสดงท่าของกฎแห่งกรรม ผลดีย่อมเกิดจากการกระทำที่ดี ส่วนผลร้ายย่อมเกิดจากการกระทำที่ประมาท เห็นแก่ได้

4. บุคคล เป็นเรื่องสั้นที่ตลกขบขัน แสดงถึงความโง่หรือโหวกเหิมปฏิญาณของบุคคล

5. เรื่องโม้ เป็นเรื่องเสียดสีที่ไม่น่าเป็นไปได้

6. นิทานทรงเครื่อง มักเล่าในงานรื่นเริง เนื้อเรื่องเกี่ยวกับบุคคล เหตุการณ์และบรรยากาศที่วิจิตรพิสดาร

นิทานจึงสามารถแบ่งออกได้หลายประเภทดังกล่าวแล้วข้างต้น

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษานิทานทั้งของไทยและต่างประเทศ เพียง 3 ประเภท คือ

1. นิทานประเภทเทพนิยาย
2. นิทานประเภทสัตว์
3. นิทานประเภทการผจญภัย

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทาน

สุขสมพร ประพัฒน์ทอง (2521 : 68 - 73) ได้ทำการทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 4 อายุ 7 - 10 ปี โรงเรียนวัดศรีสุทธาราม จังหวัดพินนูลอกจำนวน 80 คน โดยวิธีเล่านิทานที่มีเนื้อเรื่องกระตุ้นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็กให้ฟังจำนวน 10 เรื่อง เป็นเวลา 3 วัน วันละ 3 - 4 เรื่อง ให้ฟังนิทานครั้งละ 5 คน การเล่านิทานผู้วิจัยใช้ผู้เล่า 4 คน รวมทั้งผู้วิจัยด้วย วิธีเล่านิทานผู้เล่าจะทำทางสุ่มเสียงประกอบการเล่า และยังมี การแสดงรูปภาพประกอบ มีการให้เด็กได้แสดงท่าทางในนิทาน (Role - Play) แต่ละเรื่องด้วย แล้ววัดพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็ก โดยให้เล่นเกมสัปดาห์ 3 ชั้น ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่ได้ฟังนิทานที่มีตัวแบบมีความเพียรพยายามฝ่าฟันอุปสรรค จนบรรลุความสำเร็จ จะมีพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าเด็กซึ่งฟังนิทานไม่มีคุณค่า และยังพบว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ฟังตนเอง มีพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ฟังตนเองซ้ำ

อรทัย จันทวิธานพจน์ (2523 : 46 - 52) ได้ศึกษารูปแบบของนิทานที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบของเด็ก และผลของการฟังนิทานที่มีต่อความรับผิดชอบที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดู แบบฝึกให้ฟังตนเอง และเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบผู้บังคับการฟังตนเอง ทำการทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 160 คน โดยเล่านิทาน 3 รูปแบบ คือ นิทานปรัมปรา นิทานเรื่องสัตว์ และนิทานท้องถิ่นรวม 45 เรื่อง เล่าให้ฟังกลุ่มละ 15 เรื่อง ครั้งละ 30 นาที โดยผู้วิจัยเป็นผู้เล่าเอง วิธีเล่านิทานมีการเล่าโดยใช้นำเสียงท่าทางและอุปกรณ์ เช่น รูปภาพ แขนป้ายสาส์ดี หุ่นมือ และเทปประกอบการเล่านิทาน เหมือนกันทุกกลุ่มทดลอง ยกเว้นกลุ่มควบคุม ผลการทดลอง พบว่ารูปแบบของนิทานส่งผลต่อความรับผิดชอบของกลุ่มไม่แตกต่างกัน และไม่พบผลความแตกต่างสำหรับความรับผิดชอบของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูต่าง ๆ กัน

จากผลงานการวิจัยของสุขสมพร ประพัฒน์ทอง และอรทัย จันทวิธานพจน์ กล่าวสรุปได้ว่า นิทานทุกรูปแบบที่มีเนื้อเรื่องในการกระตุ้นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เมื่อนำไปเล่าให้เด็กฟัง เด็กจะมีพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์สูง และมีความรับผิดชอบด้วย